

Андрей Бульвинский

СИБИРСКИЙ СЕПАРАТИЗМ: ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

В статье анализируются причины возникновения сибирского сепаратизма в форме областнического движения во второй половине XIX в. и его развитие. Ключевым фактором в этом процессе стало осознание представителями местной элиты колониального статуса Сибири в составе России. В современной России весомыми факторами развития сибирского сепаратизма есть наличие сибирской самоидентификации у большей части населения, понимание крайне несправедливого статуса сырьевого придатка Сибири к европейской части России и наличие отдельных групп автономистов, которые пропагандируют идеи сибирской автономии или независимости.

Ключевые слова: Сибирь, сибирский сепаратизм, областничество, Российская империя, колониальный статус.

Andriy Bulvinskyu

SIBERIAN SEPARATISM: ORIGINS AND CURRENT STATUS

The article analyzes the causes of the Siberian separatism in the form of regionalism movement in the second half of the 19th century and its development. The key factor in this process was that the local elite realized the colonial status of Siberia as the part of Russia. In modern Russia, significant factors of the Siberian separatism are the presence of Siberian identity of a larger part of the population, the understanding of the Siberia extremely unfair status as raw materials appendage of the European Russia, and the presence of certain autonomists' groups which promote the idea of Siberian autonomy or independence.

Key words: Siberia, Siberian separatism, regionalism, Russian empire, colonial status.

УДК 94 (497.5) «1990–1999»

Микола Нагірний

ХОРВАТСЬКО-СЕРБЬСЬКА ВІЙНА: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті висвітлено основні події хорватсько-сербської війни, виділено її основні причини. Проаналізовано миротворчі плани С. Венца та Z-4, показано, чому ці ініціативи виявилися неспроможними забезпечити мир у зоні конфлікту. Описано умови, на які була готова піти Хорватія задля повернення повсталих сербських районів у своє адміністративно-правове поле. Висвітлено причини, які змусили хорватське керівництво вдатися до силового сценарію розв'язання конфлікту. Розглянуто наслідки цієї війни для Хорватії та негативні аспекти, які залишила по собі ця війна у зовнішній та внутрішній політиці країни. Висвітлено паралелі у збройному протистоянні у Хорватії 1990-х рр. і в сучасній Україні. Зроблено висновки з хорватського досвіду вирішення таких конфліктів. Наголошено, що попри подібності обох конфліктів, повністю їх ототожнювати не варто через принципову відмінність політичної ваги зовнішніх чинників – Сербії та Росії.

Ключові слова: Хорватія, Республіка Сербська Країна, хорватсько-сербська війна, миротворчі сили ООН, Україна.

Для другої половини 80-х рр. XX ст. характерними були кризові явища у європейських країнах так званого «соціалістичного блоку». Дезінтеграційні процеси в Югославській Федерації призвели до розпаду цього багатонаціонального об'єднання на п'ять незалежних держав. Однією з перших власну державність проголосила Хорватія. Однак вона відразу ж зіштовхнулася з низкою проблем, серед яких – конституювання республіки, відстоювання цілісності її кордонів, питання статусу національних, передусім сербської, меншин.

Спостерігається багато спільного у недавньому історичному минулому України та Хорватії, які входили до складу багатонаціональних СРСР і СФРЮ. Ці республіки були одними з найбільш розвинутих в економічному плані у своїх державних формуваннях. Саме їх декларації про незалежність фактично поклали початок незворотному розпадові багатонаціональних держав. Окремі відмінності стосувалися способу відокремлення і характеру стосунків із колишніми метрополіями.

Питання хорватсько-сербського збройного конфлікту добре розроблені у хорватській та й загалом світовій історіографії. Серед дослідників цієї тематики варто згадати таких, як Й. Юрчевич [1], В. Шакич [2], С. Штерц, Н. Покос [3], К. Чавошкі [4], Р. Лукич [5], Р. Міллер [6], З. Балетич [7].

Однак порівняльне вивчення процесів становлення хорватської та української державності, а також збройних конфліктів на території цих держав на науковому рівні практично не проводилося. Факт того, що Хорватія у збройний спосіб відстоювала власну незалежність та територіальну цілісність на двадцять років раніше за Україну, дає нам цікавий порівняльний матеріал для прогнозування розвитку подій у нашій державі. Недостатня обізнаність щодо хорватсько-сербської війни у науково-пізнавальному плані й зумовила вибір даної теми як предмету дослідження.

Автор ставить своєю метою висвітлити основні події хорватсько-сербської війни та виокремити в них корисні висновки для України у контексті сучасних подій на Донбасі.

Процес конституювання Хорватії як держави був тривалим і охопив період з 20 травня 1990 р. (перші багатопартійні вибори в республіці) – до 22 травня 1992 р. (набуття членства в ООН). Конституція Хорватії 1990 р. не зафіксувала політичної автономії для сербів на землях, де вони становили більшість. Це стало одним з головних каталізаторів сербського повстання. 21 грудня 1990 р. у Кніні проголошено утворення Сербської автономної області Країна (далі – САО Країна). Використовуючи існування значної сербської меншини у Хорватії і Боснії як виправдання, Сербія розпочала політику, скеровану на перекроювання політичної карти регіону та об'єднання усіх сербів в одній державі. Розпочалася повномасштабна війна. Після падіння Вуковара 18 листопада 1991 р. інтенсивність воєнних дій послабилася. Федеральні і сербські добровольчі війська досягли своєї мети: взяли під свій контроль територію САО Країни і значну частину Славонії.

19 грудня 1991 р. утворено Республіку Сербська Країна (далі – РСК) шляхом об'єднання територій, контрольованих сербськими повстанцями за підтримки регулярних підрозділів Югославської народної армії (далі – ЮНА). На початку 1992 р. під контролем сербських військ опинилася чверть території Хорватії. Якщо для керівництва РСК головним завданням впродовж наступних років стало намагання добитися визнання з боку світової спільноти, то для хорватської влади – повернути втрачені території.

Оскільки мирна конференція з колишньої Югославії (відбувалася восени 1991 р.) не виробила механізмів припинення війни, Генеральний секретар ООН восени 1991 р. скерував у Хорватію свого представника Сайруса Венса для вивчення ситуації і пропозицій врегулювання конфлікту. С. Венс запропонував план, що складався з трьох етапів. Перший передбачав демілітаризацію територій із невизначеним статусом. На другому етапі планувалося повернення вигнанців і недопущення проявів дискримінації. На третьому етапі, на майбутніх демократичних виборах мало бути прийняте рішення про долю цих територій [8, s. 81–82]. Відповідно до мирного плану, передбачалося створити «захисні зони» – території під захистом ООН (далі – УНПА). Буферні зони також мали бути демілітаризовані – усі озброєні сили в них мали або вивести війська, або здати зброю. Одночасно до перейняття силами ООН контролю над УНПА, підрозділи ЮНА мали залишити республіку.

Роз'єднання сторін у «захисних зонах» покладалося на сили ООН із підтримки миру у колишній Югославії – УНПРОФОР. «Блакитні шоломи» разом із гуманітарною місією ООН мали також запевнити безпеку мирного повернення вигнаних осіб до їх домівок у буферних зонах. Всього передбачалося задіяти 10 тис. миротворців [9, s. 159–163]. Бездіяльність УНПРОФОР спричинила декілька збройних акцій хорватської армії, внаслідок чого територія Сербської Країни зменшилася із 33 % – до 25 % території Хорватії. Погрози санкцій із боку ООН змусили хорватську владу припинити наступ. Однак нормалізації стосунків не досягнуто. Пропозиції Хорватії порозумітися з РСК не мали успіху, хоча у жовтні 1992 р. хорватський парламент прийняв закон про амністію всіх, хто боровся на боці сербів.

На початку 1994 р. Рада Безпеки ООН визнала план С. Венса неактуальним. Запропоновано новий план – Z-4, що складався з трьох фаз: загального припинення вогню, угоди з економічної співпраці і переговорів про політичне врегулювання. Угода була моделлю віртуальної конфедералізації Хорватії: Сербська Країна мала отримати власні уряд, валюту, емблему, подвійне громадянство (Хорватії та Сербії). Влітку 1994 р. відбулося підписання домовленості про надання Сербській Країні автономії у складі Хорватії. Президент міг без погодження із Загребом призначити уряд, якому надавалося право самостійно укладати угоди з іншими країнами. Це де-факто означало міжнародне прийняття відокремлення РСК від Хорватії. Проте керівництво країнських сербів 3 січня 1995 р. відмовилося підписати мирну угоду [10, s. 549].

Діяльність УНПРОФОР у Хорватії виявилася неефективною. Підконтрольні зони не були засобами демілітаризації, прогрес у поверненні біженців на окуповані сербами території був незначний, переговори щодо реінтеграції Сербської Країни не дали результату. Ставало все більш очевидним, що миротворчі сили не мають, намірів та сил для будь-якої ефективної діяльності, а

тим більше – для повернення території Сербської Країни під юрисдикцію Загреба. Існування самопроголошених сербських територій було перешкодою для політичної і економічної безпеки Хорватії. Хорватські збройні сили змушені були захищати довгу лінію конфронтації, а невирішений регіональний статус відлякував міжнародні інвестування та стояв на перешкоді економічного розвитку. Тому Хорватія змінила свою пасивну позицію і вдалася до тактики рішучих дій [1, s. 227].

У ході збройної операції «Блиск» (30 квітня – 4 травня 1995 р.) відвойовано Західну Славонію, яка складала 10 % території Сербської Країни. Внаслідок операції «Буря» (4–6 серпня) хорватські війська зайняли основні землі сепаратистів – Кнінський регіон. Після військових операцій «Блиск» і «Буря», територію РСК залишило, за різними оцінками, від 90 – до 200 ис. сербів [11, s. 204], які переселилися у населену сербами північну Боснію і в Сербію. Підконтрольною сербам залишилася тільки Східна Славонія. 12 листопада 1995 р. хорватський уряд і місцеве сербське керівництво підписали договір про дворічний «перехідний період» для реінтеграції регіону. Остаточо Східна Славонія відійшла у правове поле Хорватії восени 1998 р.

Війна залишила глибокий слід у свідомості хорватського суспільства. Загинуло понад 10 тис. осіб, а 250 тис. осіб стали біженцями. Матеріальні збитки склали 27 млрд доларів США. На третину зменшився потенціал хорватської економіки [12, с. 86]. Хорватія змушена була під міжнародним тиском повертати сербських біженців. Від офіційного Загреба вимагалось забезпечити репатріантів житлом і роботою, у той час як хорватська економіка, обтяжена наслідками війни, не змогла гарантувати робочі місця для самих хорватів. Усе це не сприяло оздоровленню стосунків між двома народами. Таким чином, політика нової хорватської влади штовхнула хорватських сербів на створення власних державних інститутів, що всіяко підтримувалися офіційним Белградом. Міжнародні організації не змогли виробити спільної позиції щодо хорватського питання і розв'язання конфлікту на Балканах. Направлені у регіон миротворчі сили виявились неспроможними забезпечити умови миру. Неефективність зусиль світової спільноти спричинила ситуацію, за якої Хорватія силою повернула сербські області, які проголосили власну державність, під свій контроль.

Хорватсько-сербська війна першої половини 1990-х рр. була одним з найбільших військових конфліктів у Європі в другій половині ХХ ст. Її результатами стали різке зменшення частки сербів у Хорватії та обережне ставлення Заходу до цієї республіки, яку піддавали критиці за таке розв'язання «сербського питання». Хорватія та Україна проголосили незалежність в один рік. Та якщо українцям вона дісталася фактично безкровно, то хорвати здобували її зі зброєю в руках, а територіальну цілісність держави відновлювали ще впродовж кількох років. Сучасні події на сході України показали, що наша держава не уникає боротьби за відстоювання власної незалежності та територіальної цілісності, – вона просто значно відстала у часі порівняно з хорватським прикладом.

Які ж уроки можна винести Україні з хорватсько-сербського протистояння? Досвід Хорватії свідчить, що геополітичний лідер регіону може на власний розсуд намагатися перекроювати політичну карту, використовуючи як приклад наявність національних меншин чи просто груп, орієнтованих на цього лідера. Провідні світові держави у вирішенні локальних конфліктів керуються власними інтересами. Міжнародні організації також діють неефективно і не оперативно. Тому кожна країна, яка перебуває в епіцентрі збройного конфлікту, повинна насамперед сама потурбуватися про захист власних інтересів. Миротворчі контингенти часто виявляють свою неефективність та неспроможність мирним способом врегулювати конфлікт. Тому їх залучення слід розглядати як допоміжний, а не основний елемент у врегулюванні збройних конфліктів.

Невизнаний статус квазідержавних утворень ще не означає їх недієздатності (політичної, економічної тощо). Часто доля таких невизнаних держав залежить від підтримки країн, що інспірували їх створення. Етнічні чистки – це вкрай негуманний, але ефективний спосіб вирішення міжнаціональних проблем на певній території. Вирішивши у такий спосіб «сербське питання», Хорватія перетворилася на мононаціональну державу з цілковитою відсутністю проблеми сепаратизму, однак цим зіпсувала відносини із Заходом, який не толерує порушення громадянських прав, у тому числі прав меншин.

Однак є суттєва різниця між хорватським та українським прикладом. Попри тогочасні лідерські позиції у регіоні, Сербію С. Милошевича ніяк не можна порівняти із Росією В. Путіна – в економічному, політичному, військовому планах. Механічно переносити хорватський досвід на українські реалії для прогнозування характеру та тривалості збройного конфлікту не зовсім вірно. Чимало прикладів із висвітленого у статті конфлікту можна знайти у сучасній гібридній війні на Донбасі. Зробити потрібні висновки з цього та уникати вирішальних чи трагічних помилок у майбутньому – завдання керівництва України та її суспільства.

Список використаних джерел

1. Jurčević J. Srbijanska oružana agresija na Hrvatsku 1990.–1995. godine / J. Jurčević // Jugoistočna Europa 1918–1995.: zbornik radova / [urednik A. Pavlič]. – Zagreb, 1996. – S. 214–229.
2. Šakić V. Opći okvir proučavanja srpske agresije na Hrvatsku 1991... / V. Šakić // Društvena istraživanja. – Zagreb. 4–5. – God. 2 (1993). – Br. 2–3. – Ožujak–lipanj 1993. – S. 217–246.
3. Pokos N. Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske / N. Pokos, S. Šterc // Društvena istraživanja. – Zagreb. 4–5. – God. 2 (1993). – Br. 2–3. – Ožujak–lipanj 1993. – S. 305–334.
4. Чавошки К. Настанак РСК и њен међународни положај / К.Чавошки // Република Српска Крајина / [уредник З. Каличанин]. – Книн–Београд, 1996. – С. 11–24.
5. Lukic R. Greater Serbia: A New Reality in the Balkans / R. Lukic // Nationalities Papers (New York). – 1994. – Spring. Vol. 22. No. 1. – P. 49–70.
6. Miller R.F. Tudjman's Victory: Croatia, the U. N., NATO and the U. S. / R.F.Miller // Nationalities Papers (New York). – 1997. – September. Vol. 25. Nr. 3. – P. 501–514.
7. Baletić Z. Croatia between aggression and peace / Z. Baletić. – Zagreb, 1994. – 80 s.
8. Debie F. Od Brijuna do Dayton: vrlo čudna mirovna diplomacija / F. Debie // Posljednji balkanski rat: bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlambe, izgledi / [priredio J.Cot]. – Zagreb, 1997. – S. 67–113.
9. Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske / [priredio A.Milardović]. – Zagreb, 1992. – 186 s.
10. Pavličević D. Povijest Hrvatske / D.Pavličević. – Zagreb, 2000. – 618 s.
11. Ivanković N. Hrvatska od okupacije do regionalne sile / N.Ivanković. – Zagreb, 1996. – 414 s.
12. Нагірний М. Становлення та розвиток Республіки Хорватія: державно-політичний аспект / М. Нагірний. – Нововолинськ: Мінотавр, 2007. – 248 с.

Николай Нагирный**ХОРВАТСКО-СЕРБСКАЯ ВОЙНА: УРОКИ ДЛЯ УКРАИНЫ**

В статье освещены основные события хорватско-сербской войны, выделены ее главные причины. Проанализированы миротворческие планы С. Вэнса и Z-4, показано, почему эти инициативы оказались несостоятельными обеспечить мир в зоне конфликта. Описаны условия, на которые была готова пойти Хорватия для возвращения восставших сербских районов в административно-правовое поле. Освещены причины, которые заставили хорватское руководство прибегнуть к силовому сценарию решения конфликта. Рассмотрены последствия этой войны для Хорватии и негативные моменты, которые оставила по себе эта война во внешней и внутренней политике страны. Освещены параллели в вооруженном противостоянии в Хорватии 1990-х гг. и в современной Украине. Сделаны выводы из хорватского опыта решения таких конфликтов. Отмечено, что несмотря на сходства обоих конфликтов, полностью их отождествлять не стоит из-за принципиального отличия политического веса внешних факторов – Сербии и России.

Ключевые слова: Хорватия, Республика Сербская Краина, хорватско-сербская война, миротворческие силы ООН, Украина.

Mykola Nahirnyy

CROATIAN-SERBIAN WAR: LESSONS FOR UKRAINE

The article shows the major events of the Croatian-Serbian war, the main reasons of this war are marked. Peace plans of C.Vance and Z-4 are analyzed, *it's shown why these initiatives have failed to bring peace in the conflict zone.* The options on which Croatia was ready to agree for the return of the rebellious Serb areas is described. The reasons that forced the Croatian leaders to use a military variant of solution of this conflict are shown. The consequences of this war for Croatia in foreign and domestic policy of the country is considered. Parallels between armed conflict in Croatia 1990s and in modern Ukraine are shown. The conclusions from the *Croatian experience in solving such conflicts are made.* It's noted that despite the similarities of both conflicts, the external military factors of wars – Serbia and Russia – have a difference geopolitical influences.

Key words: Croatia, Republic of Serbian Krajina, the Croatian-Serbian war, the UN peacekeeping force, Ukraine.